

Agyonszáradt bőrtarisznyában találták az alább közreadott írást. Kóborló egyetemista bukkant rá egy erdészház padlásán, ahová aludni tért. Útjáról visszaérkezve eljuttatta hozzám a papirost. Jussion el végül az olvasóhoz – akinek szánták?

„Ülök barlangom előtt, sziklának vetem a hátam, fű közibe a két lábam, önfertézzel foglalatoskodom. Lehámlott immár rólam a világnak minden hívsága; avagy lehámlasztottam, ami felfuvalkodottságomban reám ragadott. Minden emberi, amit ember mível, ennek okáért békességgel és szégyenkezés nélkül szabadulok meg fölös gerjedelemre feszítő magomtól. Magom a fűbe, magam a fűben. Nem nevezem immár undokságnak, mint hajdanán, sem nem fajtalanságnak; ha kivert eb lennék, ki nyelvével szerez érvényt a vágyának, sem lenne másképp.

Tegnap gyökeret gyűjtven, halott deákra leltem egy vízmosásban. Alighanem medve roppantotta meg girincét és oldalbordáit. Közeledni érezvén az ősz, eloroztam az istenadta javait. Tarisznájában Heltai bibliájára, pennára s pergamenlapokra leltem. Oly igen nagy örömmel töltött el, hogy még az életben bizakodni sem resteltem némely időre. Lassan csöppennek itt a napok, alig győzőm várni, hogy nyúljon, hegyesedjen a felső vége, elnehezedvén elkoppanjék a mától a napcsöpp. Írásra vetemedek hát: jobban múlassam az időt, bármiképpen tudom, hogy badar ügy mind a beszéd. Hiszen azért jöttem is el.

A bibliát még jöttömben a tóba vetettem, egyetemben a fél rénes forintnyit se tevő, zörgő pénzzel – örömet bugyoláltam ugyanakkor a lábam szőrmés bocskorba, bolyhos kőcécbe a hátam, és miután lefogtam a gyarló felakadott szemeit, néhány hangyával egyetemben elköltöttem két hete szikkadt két karéj kenyérét.

Voltaképpen kétfelé sántálok jómagam is: minnek írni, kinek írni. Szentgyörgyből, hol paraszat fúttam Sári kovácsnál, kitavaszkodván szedtem az irhám, hágtam föl a hegynek, fél csendes esztendőt esedezve a sorstól, hogy elvégezzem magamban, amit másra testálni nem akarok. Renyhül a napfény, hűvös az éjjel: pár holdtöltém talántán adatik még, míg egy éjszaka hóval a hátamon elenyészek.

Eltakarám magamat, asszony gömbölyded farának képe nem riogat el többé a csendtől. Szemem ellegelészik a tájon. Szemközt Szent Anna tavának árnyékos oldala sötétell, a tó fél tükörén még csillan a fény, arcomba vetül, melegíti a mellem, a gúnyám. Melegíti ugyanakkor a partot, a nagy tölgy odvát, alatta a kaparékot, melynek ragadozó gazdáját, égnek hála, hiába várom haza nyártól mindezidáig. Reggel, mire sörtémre harmatot ver a lehellet, bal kéz felől kelvén a nap már újra megmelegíti a fát meg a földet. A túloldalon haragosb zöld a növényzet, mohosabb a fák törzsöke is. Emerről az őszi, száraz hullás sárgái, vörösei készítik rám a telet. Egy-egy csenevész

fenyő üti fel fejét a bozótból, gallya soványka, termete nyeszlett. Kedves a szemnek ez a vidék. Bárha kötést tettem magammal, tán mégis lemehetnék Sári kovácshoz fúni a szénre az ajert?

Két ganajtúróbogár egymásnak fenekedik lábam alatt, ágaskodnak, böködik egymást vitézül; nem látszik a szájuk, a foguk sem, fegyverük nincsen, másznak egymásra, míg elunják a csatát, s annyi a hasznuk, mint annakelőtte. Ujjam összeragadt, régen körmöltem ennyit egyfolytában. Elfogyott a hergyókalevél nedve is, amit kicsavartam.

Tegnap jó napom sikerült: zsenge nyulat zsákmányoltam fenn a Bálványos gyeplőjénél. Ízes húsa hasamban, megfűstölt bordái itt lógnak a fámon, talántán nagyvad meg nem szimatolja. Minek is életet élet árán újra meg újra megmenekíteni. Ivadékot csak hagytam volna magam után, Isten úgy akarta: elvitte a himlő. Asszonyom gyomot irt, rendben tartja a portát, hiába; egymaga van, kemény farát nem lapogatja férfitenyér. Hónapok teltek, múltak, hogy semmi se idézte eszembe, s íme, ma itt van. Ugyanígy hónapok óta láttam nyulakat, vetettem utánok a késem – fába' megállt, রেgezett, mintha céloztam volna, de a nyúlfi eliszkolt.

Fakul a nap ragyogása, konyulnak a sugarak. Egy rőt égerfalevél épp papíromra csalinkázott. Kellemetes vonalú, pedig dárdahegyet idéz az alakja. Igaz, orrolhatnak a kövekre, mert azzal góráltak meg értetlen alakok.

Lenn a fény válaszvonalánál őz bukkan a partra, buzgón lefetyel. Eleinte sűrűn váltja hátulsó patáit; ahogy tellik a bendője, lassul a mozgás, megemelinti kobakját, újra a hús vízbe hajol; prüszsent, oldalt lép, visszatekint, farát a fővenyre ereszti, nem bír elszakadni a víztől. A tóra csapó árnyék mélyzöldet és ezüstöt üt egymáshoz. Ismét feláll a csinos barom, leffen a nyelve, hozzámig leffen a völgykút csendjében. Felkapja a fejét, szökkenne – későn; rongyolt bundájú toportyán lóg a nyakán. Zuhantukban félig a vízbe toccsannak, nyikkan az őz, roppan a csontja. Szép kicsi barom volt. Eleddig farkas nem keresett meg – szagom riasztja, vagy alítja nálam a kést? Éhes medve útjába se hajtott a végzet. Nyargalni előtte, míg utólkap, gyenge karral tusakodni, végül nyakadba roppan a foga: emberi halál. Okosabb, mint hóval belepetten féregk prédájára rohadni. Ajándékozz meg okos, hasznos halállal, Uram Isten. Ha már ember nem ehett meg.

Irgalmas vélem a világ: őszi esők helyt meleggel altat, békére okít, mit ide jöttem egybekanyarítani. Nincs hang – nincs hangom -, ami hang van, malomra hajtja vizét. Annakelőtte nagyban pöröltem az éggel, mért adott ily aprócska alakot, hogy jókora zsámoly kelle álám, míg prédikálván végigtekinthettem a népen. Most jó a kicsinyesség, az odúból jócskán kilógna a lábam, nem tudnám éjjelre eltönni a nyílást.

Zekémet megsimogatja a napfény, bár hátamnál már hűvös a föld. A szél átsiklik a katlan fölött, hasának bolyhait ejti a mélybe, le hozzám; megcsikland, felrebbenti lustuló szememet, jeleníti rest hasamnak – melyben erjed a nyúlfi húsa –, hogy arrébb esik még az esteledés. Végül alighanem önmaga is áldozatul esik a katlan lanyha ölének, elhever a gyepen, míg újabb kerge bolyh kanyarog le a szél karcsú ináról.

Mind jobban örülök a sima papírnak; ujjamba nem áll már görcs, fűgén kaptat a sorokon. Sűrűbben kell vetnem az írást, fogy a papír.

Már csak rusnya borital hiányzik, hogy ott tartsak, ahonnan megmenekedtem. Két nappal ennekelőtte őz lábát törte a furkóm. Oktalanul, mert fertály órával azt megelőzően madarat ütöttem agyon. Nyársról faltam a barom húsát, míg zacskóként puffadt a gyomrom. Penitenciaként három napon át nem ehetek – szabtam ki magamra. Írni se támadt kedvem eleddig; most, hogy közeleg a holnapi reggel, bömböl a gyomrom, s véle bizsergés támad az ujjaimon. Ténta gyanánt folyadékot gyártottam két nap alatt eleget. Tele hajdani jó kulacsom; minek is, hisz a jó víz itt van kőhajításra. Télre meg úgyis mélyen – túl mélyen – aluszok. Álmomban legutóbb – jó ideje legelőször – újra elém ötlött a fehérvári rendház, ahol jófejű suttyó parasztivadékként nevedtem. Elémbe ugrott Ágoston káplán rút ábrázata is; rémülten felserkentem, de azóta se hagy nyugton a képe. Mégsem hágy hát el a nyűg. Tán holnap segít az étek.

Voltaképpen nem akartam az írást. Mielőtt delelőre ért a nap, bévettem a húsból egy szűkön mért adagot, attól bendőm nyugodott el először, s felvidultam a megtartott penitencia fölött. Térdemre terítettem a papiroost, nézdeltem simaságát, madárficsogásra hangolt a fülem. Időközben jobbra átbillent a sárga korong, orcám jobb felé ráncait melengette, rézsút rézsüt mélyesztett a tóba a fény. A tóról a papír incselkedő fehérjére fordítgattam a szememet, ujjaimmal megfogdostam lepedőjét – bizsergette mindenemet. Nyújtottam a kéjt, mint sokadik ölelés előtt késő éjjeli órán, amíg szavakba duzzadt a bizsergés és általfocskandozott lelkem kerítésén – íme, kaparászok, újra a pennával.

Badar álmok kínoztak az éjjel; gyomromban muzsikált a nagy fene éhség, újra Bónissal tusakodtam. Bónis, a hidasi káplán újra előadta békéje vízióját, hol az Istenre függesztett szemű polgár és szántóvető jámbor csürheként legelészik. Pázmánnak akart tetszeni az agyafúrt pap, súlyosabb süveget alított; de rosszul számított ez egyszer, mert Pázmán, ki a szarzsákot híveinek odavágja, nem hülye népet, csak engedelmes nyáját akar.

Bónissal egy faluban víttunk a népért. Jómagam valaha pápista kispap, majd lutheránus, unitárius, református pásztor is voltam, míg elmém megroggyant, s hagytam mindent a franckarikába. Csuda tudja, mért épp Hidason hajtott minket egymásnak a kórság, s Bónisnak miképpen ötlött kis agyába a bárgyú elmélet. Mindegy, az a lényeg, hogy körkörüst leselkedve elkezdte hirdetni Isten új országát, melyben megvalósul a nyugodalom, mely még nem nyílt emberi szemnek eladdig. Úgy képzelte, hogy példának okáért, ha két atyafi ma bajszot akaszt, s netalántán kést ránt, az általa hirdetett viszonyok közt majd csipőre teszük kezüket, félrebillentett fejjel, mint két asszony, kérdi a mást valamellyik, emígyen: Hány sebtől vérzett Krisztus urunk? A birkatürelmű másik meg válaszol, ha tud, s kérdi az elsőbb kérdőt: Sorolnád fel – te gazember – a másdrangú szenteket rögyest! Mire – válasz után – újra az első: Hány fegyverest tudnál, ki Pilátus előtt érinté Krisztus urunkat? Erre az első: Számlálj elő tizenöt zsoldárt. Ej, már megint a reformációba keveredtem; egyszóval számláljon fel tizenöt szent énekeket. Így röppen ide s oda számtalan híglevű kérdés, míg a falu azonosképp híglevű apraja-nagyja munka helyett a két bivalyt körülállja, tanul s ugyan-

akkor ellenőrzendi a vetélkedőt. És amelyik fő – szeréntem fark – győzedelmeskedik az utcai páston, dölyfösen elhegyel onnan, megroppant ellenfelét pediglen kiokítják: nem erős eléggé a krisztusi hitben, eddze magát valamicskét, míg vitára tátja újra a száját.

Ilyeténképpen hülyítette a népet Bónis, a káplán. Jómagam akkor unitárius hitnek gyűjtöttem a hívőt. Eh, butaság, minek újólag belemászni e hasztalan ügybe.

Unitárius hitnek gyűjtöttem hívőt. Ha szövégre kaptam a népet, sokkal férfiasabban biztattam kemény jellemű hitre. Kevésszer sikerült a hidegre kicsalni a népet, így tavasz közeledtén még senki se tudta: kit hágy porban maga mellett. El kell mondani azt is, hogy Bónis jókora termet volt, de alakján inkább a zsír dominált. El kell mondani, mert a negédes szavú békecsalogány alábecsülte apró, de szívós termetemet, s mikor egyszer a sarjadó mezőn sétálva faggattam Istenemet – ezt mívelhette ő is, új cselet kutatván sanda agyával –, összetalálkoztunk egyazon ösvényt, s arcul köp-pintett a gazember. Nekem se kellett több, már ugrottam is nekije, s ha olykor bé-bé nem ragadok zsíros tagjai közzé, tán élve se húzza el onnét. Apró öklöm kék hegeit hordozta a héten, míg én egy-két halványzöld lapálllyal tagjaimon még fűrgébben szedtem a lábam, hittam a népet hitem jászlához.

Átok bendőm már újfent kiabál. Igaz, jókor felkeltem, hogy folytassam a tegnap haragomban megszakított írást. Csipős reggeli légben bal orcámat melegíti a napfény, rátenyerel a tó tükörére, alig hagy csíknyi árnyékot a szélén. Reggeltájt így még lelátni mélyre a vízben; időnként meg-megcsillan valamely hal pikkelyezüstje, ha fordul.

Szarvasbogár szorult éjjel tomporom és az odú fala közé, bécsípte száraz bőrömet, felriadtam, s hogy mellem elé vettem az apró barmot, békésen melegítettük reggelig egymást. Mászik föl a fára kobakom vonalában, bizvást legelészni igyekszik – újra eszembe idézi az éhem.

Vajh mi okáért oly balga az ember?!

Kora nyárra fordulván az idő, kialakultak az arcvonalak. Mire sárgulni kezdett a vetés, Bónis, a gaz káplán hívei engem kiköveztek; értem ezen: kövel hajigáltak utánam, míg iszkoltam végig az utcán. Ragya verje a környék sok agybetegét, épp hogy megmenekedtem. Bónis volt az uszító, hisz a nép... Annyit rúgták farba őket minden irányból, már rongyos tőle a seggük, pántlikacsíkot hátukból szakítottak, mégis sima beszédre áhítozik mindvalahány. Mintha tyúknak szárnya alá dugod a fejét, s mellette padlót ütögetsz; úgy kábultak meg Bónis langy szövegétől. Minden szarba belemász-nak örömet, ha kevésbé büzlik; nem számolván, hogy az javulni kevéskét, épp csak romlani tud. No de rajtam bölcsesség vajmi kívést segített.

Jártam az ország háromfelé szakított hegye-völgyét, írtam bérért levelet, hordtam trágyát, csépeltem búzát, kölest, babot, s Isten tudja, mifélet. Egyszersmind meg-szemléltam a katholicust, rómain, görögöt, moszlimtól antitrinitáriusig, péntekistát, szombatost, vasárnapi hívőt. Egyszer még turbusos hinduval is egybevezérelt a csavargás; törökül téptük a szánkat nap nap után, bizonyítván nagyon is kétféle hitünk igazát. Nem hiszek úgyse neki; legelőször mert mink már ilyenek vagyunk, másod-szor meg, mert nincsen igaza. Szigetvár felé igyekeztünk, ámde hajba kapva a hit

koncán, hirtelen egymásnak hátat mutatánk, s büszkén, dacosan célunktól elhegyelünk.

Hogyan is lehetne – a hindus szemivel – lelki gubancokkal taknyolódni végtelenül, amikor bárhová cipel kese lábad, hullik a nép, veled egy nyelvet gagyogók. Mi az úristent – bocsáss meg, Uram! – tehetel mást, téped mindegyre foszladozó agyadat. Na meg ott a tíz valláson zsebelők sáskahada; ha nem lenne elég tompa e nép, úgy összezavarintják az agyát, hogy a szomszédja helyett a sírnak esik. Végtere magam is,... tudom én,... de éppen az ellen,... eh, a fenébe!

Délben furkóm első hajításra fültövön kólintott egy süldő vaddisznót. Tavaszon úgy jöttem ide, hogy élőnek vérét ugyan ontom, de nem érintek fiatal. Ráadás képpen mind jobban célba talál késem s a botom. Ámde írjak tovább, mert rohanvást csúszik a hegyhátra a nap, csípős szellő mászik a hónom alá.

Szigetvártól balgán elkanyarodván átladikáztam a Dunán, s bár tar koponyájú, copfos lovasok gyakorta megzavarintottak: ugrottam gazba, pocsolyába, végül felkeveredtem Debrecen alá.

(Mért ne szállhatnék le a faluba? Lelnék pergament vagy olcsó papiroost. Hisz Heltai, Károli, Dávid s számtalanok annyit firkáltak halomra, miért épp én tagadnám meg magamtól a gyönyört?)

A városban Szanyi Kis Pálnál szálltam meg, maga is protestáns prédikátor, fűregeszű. Akkor már messzemenően elegendem volt, hagytam a szót – szószerki szót értem ezen -, Bokros pékhez szegődtem a télre. Friss kenyérrillatban múltam a napokat: kemencéhez hordtam a fát meg a szalmát, volt elmélkedni időm. Ha olyakor a kúfár átverte magát a havon jó lizskai borral, Kis Pálnál hosszú, havas estéket töltöttünk poharunknál.

Nagy lassan elmondtam neki rendre új vallásomat is: hogy sok favorit nap, s más kelekótya szólalom helyett én a hétnek hét teljes napjára nyújtom a voksom: hétfőn éppúgy ember az ember, s ha pénteki nap bújtja gyilokra indulata, a pénteki gyilkos is ő – ki vasárnap úrvacsorázik. Valamint hogy álnok szavú, bamba szelídség helyett hirdessük meg végre az embert, úgy, amilyen: ha különféle hazugságokkal nyakát nem igázzuk, tán békésebben viseli ennen fertelmét ezután. S végül: ha önfajtáját mégis elemészti, legalább úgy múlik el a földről, hogy önmaga volt. Még ha lenne reménység: sikerül fajunkat bölcsen félrevezetnünk – Uram bocsá' – hazudoznék magam is, ámde nézd, Palikám – magyaráztam –, hol nyíladozik itt legpicikébb rés a reménynek. Hát én így nem hazudok. Szanyi Kis Pál pásztor rám bólíntott, sóhajtott nagyokat, mondván: így, bizony így van, sajna, de így.

Beköszöntött a tavasz, nagy gerjedelem támadt kebelemben. Gyermetegen – mert egyetértett – szóltam hát Szanyi Pálnak: kezdenék együtt hirdetni az ígét: De ő nagy szemeket meresztett: tán nem gondolom komolyan; esze ágában sincs megbolygatni az amúgy is savanyú népet, fejüket már olly szelíden hajtják hite járma alá. Elvesztettem hirtelenében a józan eszem, de ott, akkor ő nyerte a tusát: úgy hajított ki végül az ajtón, hogy csak nyekkent hittől gerjedező derekam.

Elutálván a zsíros alföldi népet, Erdély hegyeinek vettem utamat: ott legalább magyar úr ül, jobb ott a magyar, s végül is ott a hazám.

Nem látok, bárhogy meregetem a szememet, hirtelenül rám esett a sötétség. Istenem, mi nehéz lesz kivárni a holnapi hajnalt!

Az álom egész éjjel messze kerülte szememet, legelőször volt kényelmetlen odúm, hisz nem hánykódásra, de alvásra ha jó. Ámde megvirradt nagy nehezen.

Ott hagytam el a szót: nyár derekán már a hű Kárpátok utait tapodtam. Kolozsvárott elhagyott a nyugalom, délben a János-templom előtt jókora kőre hágtam hirdetni igémet. Akkor még talántán azért hajtott el a nép, mert zavarosan adtam elő, amit adtam. Hallgattak papjuk szavára, kit nem restellt riasztani valamékük, s ahogy ő jött, nagy hamarost, én is szedhettem a lábam.

Vándorlás közben okosodván, erdő állatai, ég madarai hallgatták, mint készítem, formázgatom az igét egyedül. Marosvásárhelyt az uraság marcona fegyveresei kaptak le négy körmömről, ám még a komoly verésnek előtte megmagyarázhattam: vándor pásztor vagyok, ki anyja házához igyekezne, s semmit, de semmit nem akar. Rövidültek már a napok, mikor Brassóban megtelepedtem, különösképp szépnek ítélve a város fekvését, okosnak, mozgékonyak a részint százajkú embereket. Itt már óvatosabban gyúrtam a népet: eleinte az emberi természetnek szenteltem a szót. Ha kérdeztek: melyik hit pásztorá lennék – jaj, dehogy vallottam színt. Szörnyülködtem: nem, dehogy zsidó, mentsen az isten, nem vagyok az; nézzenek két ferde, tiszta szemembe, magyarabb az, mint a honalapítás. Calvin, Luther híve vagyok-e, tudakolták, de intettem őket: várjanak, várjanak addig, míg magam kerítem arra a szót. Így – nem tagadom, cirógatta a keblem – eseménye lettem a népnek, elláttak élelemmel, ruhával, nyájás köszönések szűkében nem voltam. Míglen úgy véltem: itt az idő. Nem templomra vágyott a szívem, jókora kőre tornáztam fel magamat, a csödület körbeölelt. Azzal kezdtem: mélyen tekintsenek be magukba –, annakutána Isten tiszta, előítéletlőtől mentes ege alatt mérjük meg, ami horgunkra akadt. Majd ezután: én, ki hites lelkész lennék, én a köz előtt kijelentem: nem érzem többnek, jobbnak magamat, mint azt a lógó bajszú parasztot ott a fa alatt. De tovább: ha magamban épp annyi mocsárt feltételezek, mint a máshitű szomszédban – haragudhatok-e rá? Valamint: ha a Mészáros utcában lenne menedékem, szomszédként a pápista pappal, kit miért ne becsülnék, s felkér: legyen kántor az egyháza kebelén, elvállalom-e. Miért ne? No de én a Fazekas soron lakozom, szemközt a calvinista lelkésszel, hát az is épkezű, épeszű ember, kitűnően toboroz, s nyájába beállok, mi van akkor? Vajh' legyalázhathánám-é magamat csupán azokáért, mert más utcában kerítették vallás kötelére?

Aztán a szegény nemzetsorsosokra tereltem a szót: egymás dögönyözése híján vajon menekednek-e az éhtől. Viseljük hát el egymást, úgy, ahogy az egy Isten teremtett. S folytattam egyre lelkesebben, közelítvén a lényeghez. A lumpok szeme felragyogott, de kimeredten bámult rám a dolgos nép meg a polgár. Hittem a győzedelemben. Zsivajogni kezdtek, egymás közt hányták-vetették a jövődőt, mit ígértem. Magabiztos mosolyra görbült a szám, amikor elbődült egy polgár: Azt

mondd világosan, kit kell utálni! S fejemhez ütődött az első karalábé. Valahogy onnan is megmenekedtem.

Azóta nem hirdetem szép s egyedül igaz hitemet. Téli hidegben idegen iparosnál gyürcölvén gyatra kenyérért, nyáron útra kerekedvén páratlan szép Erdélyünkben, hová török horda be-bejár – egyszóval éveket így meditálván rájöttem: hol s miképpen mentem a lépre. Mindenekelőtt fontos, hogy fél, irgalmatlanul fél ez a nép. S ha alkalomadtán jön valaki, ki körítés nélkül, mákonytól messzire szakadván önmagukat hirdeti meg nekijek, egyféleképpen értik a szót: a félelem nyelvén. Hogy Varga szabadsága az én apró jószágom veszedelme, Áron majd asszonyomra veti a szemét, s a mind felszabadult ösztönei engem fenyegetnek, amiképpen én tagadom le magamban a vágyat.

Túlontúl súlyos áldozatot követeltem; vallják be, hogy ölni, elorozni a másét – lehet. Ámde nemcsak úgy, egyszeriben. Gyakran dühre lobban, de nagyon nagy ritkán öl az ember. Sokkal ritkábban, mint ahogyan ölni kényszerítik. Ha tudná a gyarló, hogy mit művel, mikoron valakit elemészt, ha nemcsak arra leskelne: meg tud-e iszkolni rajtakapatlan, ha nem a rajtakapás lenne az egyetlen mérce – ha tehát arra figyelne, amit tesz. Csupán akkor vetemedne ölésre, ha dühe leteperi az agyát. Annnyira hittem – tanúm vagy, Uram Isten! – hogy dühe ritkán elegendő! Ha pedig önmagáért felelősen, önmaga rendelkezik a tetteivel – önmaga öl – nem mások uszítják, az kizárhatná a parancsra ölést. Ki kellene zárja!.. Jaj! nem tudom többé, már alig merem hinni!

Visszatértem újra az átkozott, szembesítő papiroshoz, mégis szembeszegülni. Az a fő baj: oly nagy fegyelem kellene elviselni, hogy oly pici semmi az ember. Mert porba szorít, felgerjeszt a semmiség tudata!

Hatalombuja hit terjesztői hirdetik: porszem vagy Istennel, pap süvegével, úr botjával, karddal szemben. Mégis megadják céltalan dühödnek a célt: az Isten, a hit őlt testet benned más hitű nyomorulttal szemben, Istent képviseled, ha közös dühre uszítanak; isteni minden igazad, ha hitelesítik; isteni a gyűlöleted. Istenivé nősz eszközként tenmagad is. Ki vehetné el tőlük ezt a nyomorult pót-istenséget? Hogy prüszköl, berzenkedik mind, ha feltátom a számat, s fejükre olvasom, hogy valójában kicsodák. Értelmük elveti a kételyt, hiszen mennyivel egyszerűbb ellenem fordítani sunyi dühüket. Ha megköveznek, léptek egyet a fontosság lajtorjáján, s onnan remélik a segedelmet, ahonnan eddig jött!

Hol, vajon hol van a nép, mely érett túl látni egyre aprózódó igazánál? Eh, fenébe vele – velük, velem is! Voltam badar mindent elmondani egyszer, elég volt.

Hirdethetetlen hitnek lettem prédikátora, most itt a nyakamon. Irgalmazz, Uram Isten!

Egész napon át kerengtem az erdőn, míg leláttam Kisbaconig. Remeg az inam, fáradtság mégse telepszik koponyámra, remeg a kezem is, mint a bagorágó cigányé vagy az üres tekintetű uraságé Szentesen, akinek négy szép fiát üté meg egyszerre a ménkű.

Bár a bendőm nem jajol, ímmel-ámmal beletéptem a vadhúsba, a tó tiszta vizéből ugyanakkor úgy bevedeltem, hogy léptemre hordóként kortyog a gyomrom. Szorongatom a pennát, de mivégre!

Megy lefelé a nap, az is az én torkom szoringatja.

Küküllei Márton a nevem! Küküllei Márton vagyok, és százsorosan, és mindenkinek ellenében is igazam van!

Küküllei Márton vagyok, és igazam van, a felkelő napnál még világosabban igazam! Az éjjel megint nem jött szememre az álom, azazhogy jött volna egyszer, de a beste rovátkolt barom újfent beledöfölt a fenekembe. Hát én szétnyomtam, azazhogy eleinte a homokfálnak nyomorintottam, de meg se kottyant neki, belefűrt a szarvával, akkor előkapván a késem nyelét, ráfeszítém a potrohájára, s elreccsent. Feldühített, amért vonakodott elsőre megdögleni, s annakutána az álom már elkerülte a szememet. Hajnalpíríg emésztettem magamat: lemenjek-é a nép közibe. Hisz bár apró természetű vagyok, tudásban messze a többi fölé magaslok, s nincs az az ellenfél, aki diadalmaskodhat fölöttem! Én leltem rá igazamra, nem más! Elhirdethetem, igenis, akár itt az erdő közepén!!

Kiabáltam egy sort fölösen. Nem vagyok már fiatal, negyvenkettőt számlálók az őszön. Bár arcomat szabdalja a ránc, ritkul a hajam, úgy tűnik föl: a bölcsességhez mégsem elég a korom. Az egyetlen bölcsességhez, amire kitavaszkodván mégis érettnék bizonyultam kurta időre: az elhúzódsra. A másik bölcsességhez meg tán évszázadokat késtem, hogy óvhassam a népet a gyászos előmeneteltől. Hiszen az emberi esendőség nem többek kiseded hibánál. Ámde amikor hadba tömörülnek hasonlóság és különbözőség szerint, s törvényerőre emelik, hitté szentelik a másféleséget... Elkéstél, Márton, elkéstél te véglegesen. Mert ez a fejlődés, balga barátom: mindegyre finomul s szaporul az elkülönülés, s kiknek szemölcs van a jobb füle mellett, pogányként irtandják azt, ki szemölcsét a bal füle táján hordja. Nem révedezek hát többé visszautakról, hiszen kötést tettem magammal az ittmaradásra. Ha újra nekilátnék a térítésnek, ismét rojtosra rugdálnák fenekem, s követ ütnek egyre kevésbé szívós kobakomhoz. Hagyjuk az írást, amúgy is pár sornyi üres már a fukar papíron.

Mégsem hagyom annyiban! Három napon át gyűjtöttem különb s különbözőféle falevelet, próbáltam rajtuk az írást, de a nyamvadt hergyóka leve színét vesztette rajtuk. Fakérget hántottam, azon meg a penna repedt meg, újra kell faragnom, holott kurta amúgy is. Mégsem adom olcsón az életemet. Nálamnál sokkal gyatrább alakok, Károlí, Heltai, Dávid, Pázmán s csaholó ebhada, Kis Miklós, Szapári, mindvalahányan vastag tömböket írtak telis-tele zagyva beszéddel, épp én ne tegyem?! Nem megyek innen tapodtat se tovább, nem pályázom papi tisztet, egyáltalán semmilyen, de a jobb korok művemből felfedezik majdan: ki valék a gyatra mezőnyben!

(A pontosság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy innen a lazábban sorjázó első oldal sorai közé ékelődik be apró betűkkel az írás. A kézirat felétől aztán már oda se fér, a lapszélek telnek meg, annyira, hogy végül gombostűfejnyi hely sem marad szabadon.)

Vadat ejtettem hajnalhasadáskor. Azóta jó ropogásra pirult, megdagadt kese bendőm. Kétnapi sült lóg a gallyon, s füstöltem is belőle.

Arcomba süt a nap, langymeleg a levegő, van bőven időm befejezni a művet. Mindhiába komorlik a tó vize lenn, én csak a fénylő felerészre függesztem szememet. Valamit csak kitalálok, szerzek papirost, azután megyek vissza a szájtáti csürhe közé. Szíjas a testem, még sokat elbír, van tán hátra két jó évtizedem. Többé vásári nép közt részletügyekkel nem házalok én, magamformátumú főekkel disputálok ezután. Férfitagomat sem érintem enkezemmel soha többé, nem méltó hozzám undokság. Jobban menvén sorom, majd akad nem egy, de ezeregy asszony nép, ki tagom befogadja. Szempillám lecsukódik, markomba képzelem kemény farukat. Fene essen belé, mi dolgozom a nőekkel, s ha igen, csak mellékesként, alkalomadtán! Nem az a kék, csak a szóé, a megszerkesztett, okosan tagolt szóé, amint ezerek szeme rám meredez! Nem kell már zsámoly, hogy leplezzem kurtábbra sikerült, ámde arányos termetemet; szószékről ejtem az ígét közibük. Gúnyám nem lészen rongyolt, amiként most, meleg posztó, avagy bársony simul kebelemre. Elmondom nekik ottan, lassan, okosan, hogy megértsek: tévúton jártak, általam jött el a megvilágosító üzenet kicsinyes, önös agyvelejüknek. Ők megvilágosodván, felhagynak gaz fenekedéssel, egymást se dűlják: tán az is sikerül, mi csak álom volt évszázada itt: egybe gyűjtven az együvé tartozókat egy Magyarország lesz Magyarország! Isten az égben, olvasd szavamat, talántán Te is hozzáadsz valamicskét, hogy egymást marcangolása helyibe egyszer szót értsen e nép! Még tán szószékemet is odaadnám érte! Úgyis tudván tudja mindenki: ki adta nékik a megváltó sugallást. Akkor katholicust, nagyhangú reformert rögvést szétzavarászok négy égtáj fele, a hit nyugodalmáért. Eleinte vigyáznom kell, mivelhogy a jónép rendszertelenül még gyilkolássza egymást, de bízom: hamarost általesünk rajta, s megvalólsul az ország, hol sem király, sem pápa nem leszek én, csupán csak Küküllői Márton! Apró termetű, szíjas inú megváltója a népnek; Mártonuk, akit per tu szólongathat – főt hajtva – a bán meg a jobbágy. Kíséret nélkül rovom az utat, szemlélem a népet, s ha rendbontó utamba akad, már huzatom fára a bestét – és nyugalom lesz. És ha megtérek lakomba Budára, s széttekintek: rend van-e ott is, annakutána boldog álomra hajtom a fejemet.

Eszem ágában sincs télre lemenni Sári kovácshoz, fúni nyavalyás parazsát, mindössze csak megkonstituálok a nagy művet, s máris indulhatok nagy utamra. Ha maradt még érzés ebben a népben, már megalítá, hogy rövidesen eljövök én.

Végigsimítom az arcom, a durva borosta alatt érzem: kisimulnak a ráncok, tán a hajam is vissza-gesztenyebarnul, noha jobb így, hisz érettük szenvedtem eleddig, érettük hordok ősz foltokat fejemen.

Mindazonáltal gúnyámat nem ártana rendbe szerezni – Krisztus diadalmas útján mindig frissen mángorolt köntösben jelent meg. Jól megmosom testem a tóban, bizony messzire büzlik, pállik a lábam. Szép az igazság, de ki hirdeti, annak is illendő hozzá idomulni. Nem a testi méret a fontos, elég a jól arányosított alak is. Behemót ember számos akad, mégis gyakoribb köztük a rút. Írásban sem a nagy alakú bötük mutatósak, hisz írhat valaki pirinyó jelekkel, de arányos legyen az, jól tagolt testű,

kecses vonalú. Lám csak „l”-jeimet, a „k”-kat, de akár a többit: mindből árad a mértékkal adagolt erő, egyszerismind jelzik a benti finom levegőt, a lelket. Nagy gyönyörű ám írástudó kezén a szöveg, különösképp, ha megfelelő tartalom elegyül hozzá.

Megfeledeztem az egyre fogyó helyről, hiába törölném, nincs mivel, oda a fehér papiros. És ha mégsem sikerül olyan hirtelenül győzelmet aratnom, rostokolhatok faluról falura, éhesen, gyengén. Itt kell felerősödnöm hússal, gyökerekkel, amíg tehetem. És ha rostokolás közben újra kövel hajigálnak, vajon lesz-e erőm elegendő elviselni a sintérek, katonák, bamba parasztok vad röhejét? Csak egy a szerencsém, hogy győzni fogok. Most újra eszem, hadd áramoljék erősebben belőlem a szusz, tathassam erősebb hangra a torkom, hamarább járjam be az ország minden vidékét, magamhoz gyűjtve mindeneket.

Ittmaradásra késztet, ittfogja lelkeket a sima papír, de feltekintvén a gallyra, az özcomb ugyancsak hívogat. Mégis, rovom a sorokat, már-már önkéntelenül, ellegeltetem szememet ügyes ujjaimon, a fehér síkon, melyen ott sorakoznak rendezett, bár kissé sűrűn vetett betűkéim. Mily különös, soha nékem írás így nem esett. Mintha vajjal kenetnének. Lassan mégiscsak abbahagyom, sötétedik, hadd lássam ajkamhoz vinni a falatot.

Fejedelmien aludt az éjjel. Különösképp, hogy – elébb a tarisznyába belesúsztatván – keblemre öleltem a papírt, úgy dédelgettem. Felkelvén, felserkent gyomromba tölttem az öz maradékát, vettem jó botomat meg a kést, hogy vadat ejtsék. Különösképp sok akadt az utamba, hamarost újra özet ütöttem s két jókora nyúlfit. Kutakodva szemléltem az állatokat. Mintha nem tartanának tőlem eléggé. Egy lompos, sunyi róka nem állott hosszan bámolni közelről, míg egy rögdarab bírta elpucolásra. Nem sokkal később vadmacska nézett farkas szemet velem. Toppantottam haragomban, s a beste barom képes volt rám fűjni. Felgerjedvén hókon csaptam egy tüskés disznót, utáhaloltam egy borznak, de bevitt a rengetegbe. Szokatlan félelem; mit félelem; inkább habozás támadt bennem: Isten ne adja – így meditáltam – nagyvad botlik utamba, még képes, rám veti magát, sebet ejt rajtam, avagy – nem, arra nem gondolok mégsem. Hiszen isteni küldetés útjába gördít akadályt, ha megtámad! Visszafelé vettem utam sietősen, és megfogadtam: jobban óvom magamat.

Délfele járt az idő, hogy visszakeveredtem ide.

Voltaképpen kész lennék a misszióra. Ám még korainak ítélem az őszt, bőven van időm, hadd gyakoroljam magamat a beszédben, egyszerismind a betűben, hadd bővíljön, dagadjon a mű, mely fennen hordja nevem.

Ki alítja, lesz-e időm országos nagy foglalatosság folyamán újra papírhoz telepedni, lesz-e módom verőfényes partoldalban egymás alá róni sok okos sort, magamban élvezni gyönyörét.

Atya Isten! Nem fér több a sorok közibe! Milyen előrelátó voltam, hagytam kezetet, az még kisegít kis időre. Ámbár csak elodázom az ügyet. Míg tart az ősz, egyfolytában írok! Nem tudok többé elszakadni a papírtól. Emlékszem, hol vettem a tóba Heltai könyvét, kihalászom. Kihalászom, s Heltai álszent szövegére rákerülend az én szövegem! Írhatom, róhatom újra a sorokat! Teleróhatom a könyvet az én iga-

zammal, betűkéimmel! Mély ez a tó, de ha nem csal emlékezetem, nem túl mélyre vetettem a könyvet. Felhozom, ha tucatszor kell is lemerülnöm! Isten tudja már, kit emel magához. És akkor minden oldalra, ahol más neve fordul elő, oldalt, köröskörül rávésem duplán a nevem: Küküllei Márton, Küküllei Márton, Küküllei Márton. No de közben lebukok a könyvért, a könyvemért, amit teleírok, telisde-teli!

1971. Megújítva 2014-ben.

Szócs Géza